

اهمیت تحقیق و جایگاه آن در تحصیلات عالی

محقق غلام نبی حنیفی

در جهان امروز اجرای تحقیقات علمی ارزشمند، یکی از مهمترین ابزارهای نرم قدرت کشورهاست که آن‌ها را نه تنها در شناخت جهان طبیعت و استفاده از منابع آن، بلکه در شناخت نظم جهانی و چگونگی تعامل با آن، کمک می‌کند.

بر قرار نمودن تعامل سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و غیره با کشورهای منطقه و فرا منطقه در سطح نظام بین الملل، بدون داشتن شناخت دقیق و انجام تحقیقات علمی پیرامون آن‌ها، به مفهوم سقوط در دامن آن‌ها خواهد بود. مثل اینکه وارد شدن در بازی که با قواعد آن آشنایی نداشته باشی به مفهوم باختن بازی است. در جهان امروز تحقیقات علمی از آن جهت بسیار ارزشمند بوده و یکی از عناصر قدرت محسوب می‌شود که نتیجه آن نه تنها کسب علم و افزایش قدرت تفکر محقق است، بلکه معرفی قواعد تعامل با جهان، طبیعت، انسان و ساختارها و سازمان‌های پیرامونی انسان است. افزایش بصیرت، تحکیم ایمان و یقین نسبت به وحدانیت ذات اقدس حق سبحانه و تعالی در نزد محققین به مفهوم واقعی آن، از پیامدهای دیگر تحقیقات علمی خواهد بود.

اهمیت تحقیق و جایگاه آن در تحصیلات عالی، عنوان تحقیقی است که توسط محقق غلام نبی حنیفی در مؤسسه تحصیلات عالی شفاء انجام شده است که هدف اساسی روشن ساختن هر چه بیشتر و بهتر اهمیت تحقیقات علمی در نظام زندگی امروز و جایگاه آن در تحصیلات عالی، برای رهبران کشور و جامعه علمی آن است، تا باشد که سبب جلب توجه مقامات وزارت تحصیلات عالی گردیده و بستر حمایت از تحقیقات علمی در کشور بیشتر از پیش فراهم گردد.

اکنون برای استفاده عموم جامعه علمی کشور نتایج تحقیق انجام شده پیرامون «اهمیت تحقیق و جایگاه آن در تحصیلات عالی» که قبلاً در یک سمینار علمی در مؤسسه تحصیلات عالی شفا نیز ارائه شده است، از طریق این رسانه اجتماعی در خدمت علاقه‌مندان دانش و تحقیق قرار داده می‌شود.

توضیح مختصر

پیرامون انگیزه و چگونگی اجرای تحقیق حاضر

اجرا کننده تحقیق حاضر پس از آغاز همکاری در زمینه تحقیقات علمی با مؤسسه تحصیلات عالی شفاء سوالنامه‌ای را برای جمع آوری معلومات از اساتید و کارمندان علمی جهت شناسایی ظرفیت‌ها و تحلیل وضعیت موجود تحقیقات علمی در مؤسسه تحصیلات عالی شفاء، توزیع نمود. با آنکه مسأله را بارها از طریق آمريت استادان و معاونيت علمی تعقيب نمود، اما اکثريت مطلق استادان و کارمندان سوالنامه مذکور را خانه پُری نکردند و تعدادی از استادان و کارمندان که سوالنامه را خانه پری کردند به صورت عمیق و مفصل وارد مسایل تحقیق نشده و صرفاً برخی از مشکلات را مطرح کرده بودند. با مشاهده این وضعیت و تحلیل و تجزیه پاسخ‌های ارایه شده توسط شرکت کنندگان در نظر خواهی فوق الذکر به این نتیجه می‌رسد که یک بخش اعظم از استادان و کارمندان شاغل در مؤسسه یا به ارتباط اهمیت تحقیقات و جایگاه آن در تحصیلات عالی معلومات کافی ندارند و یا هم به آن اهمیت نمی‌دهند، از طرف دیگر معلوم نبودن آینده ترفیعات علمی استادان در تحصیلات عالی خصوصی و نبود حمایت‌های کافی مادی از فعالیت‌های علمی در سطح کشور به ویژه در مؤسسات تحصیلات عالی خصوصی انگیزه اشتراک و سهم گیری در فعالیت‌های علمی تحقیقی را از اکثر استادان گرفته است. بنابر آن نگارنده سطور حاضر تصمیم می‌گیرد که به ارتباط اهمیت تحقیقات علمی و جایگاه آن در تحصیلات عالی تحقیق همه جانبه‌ای را اجرا نموده و نتیجه را در یک سمینار علمی- تحقیقی با استادان، کارمندان، محصلان و مسئولین مؤسسه و سایر مهمان دعوت شده از وزارت تحصیلات عالی و اتحادیه پوهنتون‌های خصوصی شریک سازد تا در ایجاد انگیزه و زمینه سازی بیشتر برای تحقیقات علمی در سطح کشور هر چند اندک باشد، کمکی صورت گرفته بتواند.

همچنان تصمیم نگارنده بر آن بود که تحقیق مذکور پس از بازنگری و اصلاح به صورت یک اثر علمی- تحقیق نهایی گردد و نتیجه و پیشنهادات آن از آدرس مؤسسه تحصیلات عالی شفاء با مراجع ذیربط و

مؤسسات تحصیلات عالی خصوصی شریک ساخته شود. الله ذو الجلال را سپاس است که سر انجام این فرصت فراهم گردیده و اکنون نتیجه تحقیق یادشده با پیشنهادات آن به شما خوانندگان گرامی شریک ساخته می‌شود. امید می‌رود که مورد استفاده شما قرار گیرد. همچنان این علاقه وجود دارد که در آینده نزدیک اصل تحقیق مذکور به صورت یک اثر علمی- تحقیقی از طرف مؤسسه تحصیلات عالی به زیور چاپ آراسته شود.

نتایج نهایی تحقیق

از بررسی‌های انجام شده نتایج آتی به دست آمده است:

۱- تحقیق یک فعالیت علمی و تخصصی است که به صورت یک عملیه فکری منظم به پیش برده می‌شود. این عملیه فکری بنابر آنچه که در مورد آن اتفاق نظر وجود دارد، در پنج مرحله قابل انجام است. نخستین قدم برای انجام پژوهش و حرکت در مسیر آن شناخت موضوع است. تحقیق در واقع از موجودیت یک مسأله و پیدا شدن سوال به ارتباط آن در نزد محقق آغاز می‌گردد. این مرحله سخت‌ترین و دشوارترین مرحله تحقیق است، اگر موضوع و مسأله تحقیق در نزد محقق واضح و روشن نباشد، پاسخگویی به آن نیز ممکن نمی‌باشد، زیرا اگر محقق نداند که به دنبال یافتن چه چیزی است هرگز نمی‌تواند پاسخ مناسبی به موضوع (سوال) خود پیدا نماید. به همین ترتیب پس از بیان مسأله و طرح سوال ارایه پاسخی مبتنی بر شواهد و قرائن به عنوان فرضیه گام بعدی خواهد بود. فرایند تحقیق با جمع آوری اطلاعات و داده و تحلیل و تجزیه آن‌ها ادامه یافته و با استنتاج و نتیجه گیری از آن پایان می‌یابد.

۲- تحقیق به ارتباط یک پدیده یا موضوع، مقتضی دانش و تخصص لازم در رشته علمی مربوطه می‌باشد. یک انسان خالی الذهن یا دارای معلومات سطحی و کلی به ارتباط رشته علمی مربوط به یک پدیده، نمی‌تواند محقق خوبی به ارتباط آن پدیده باشد؛ زیرا نزد چنین شخصی مسأله‌ای در مورد پدیده مذکور وجود نخواهد داشت که به ارتباط آن سوالی شکل بگیرد. به طور مثال به ارتباط یک پدیده حقوقی کسی می‌تواند به حیث یک محقق خوب عرض وجود نماید که دانش حقوقی لازم را فرا گرفته باشد. به

این ترتیب هر قدر دانش و تخصص محقق به ارتباط یک رشته‌ای علمی بیشتر و وسیع‌تر باشد، تحقیق به ارتباط پدیده‌های علمی مربوط به آن رشته سهل‌تر، دقیق‌تر و تخصصی‌تر خواهد بود.

۳- محقق باید تخصص و دانش لازم برای تحقیق در رشته معین را حاصل نموده از روش تحقیق مناسب با آن آشنایی داشته باشد. این به معنای آن است که دانش و تخصص یک محقق در یک رشته علمی برای تحقیق در ارتباط به پدیده‌ای مربوط به آن رشته‌ای علمی کافی نیست، بلکه نیازمند آشنایی با متودولوژی یا علم روش تحقیق در جهت تشخیص روش مناسب به آن رشته و پدیده مشخص مورد مطالعه می‌باشد.

۴- محقق باید ویژگی‌های فردی یک محقق را داشته و اخلاق نگارش و تحقیق را در فعالیت‌های تحقیقی خود رعایت نماید. به این معنا که در کنار داشتن دانش و تخصص و آشنایی با علم روش تحقیق، برخورداری از ویژگی‌های فردی یک محقق و رعایت اخلاق نگارش و تحقیق از لوازم اساسی تحقیق است و بر ارزش تحقیقات انجام شده‌ای محقق می‌افزاید.

۵- تحقیقات علمی در جهان امروز در ابعاد مختلف و برای جوانب مختلف اعم از دولت‌ها، شهروندان عام جامعه، جامعه علمی و شخص پژوهشگر از اهمیت فوق العاده‌ای برخوردار است. نخستین اهمیت و مزیت تحقیق، برای شخص محقق است. محقق در واقع نخستین شخصی است که پیام تحقیق خویش را دریافت و به حقایق جدیدی دست پیدا می‌کند. در پرتو فعالیت‌های تحقیقی دانش و تخصص آن افزود و اعتبار و جایگاه مناسب در جامعه کسب می‌نماید.

۶- تحقیقات علمی در جهان معاصر برای کشورها همچون آب حیات است، انکشاف علمی و در نتیجه ترقی و پیشرفت کشورها در عرصه‌های مختلف حیات اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و غیره، پیشرفت صنعت و تکنولوژی در این کشورها محصول تحقیقات علمی بوده و سرانجام انکشاف پایدار که مهم‌ترین مسأله‌ای بشریت جهان امروز است، بدون استمرار فعالیت‌ها و تحقیقات علمی امکان پذیر نمی‌باشد.

۷- تحقیقات علمی و در نتیجه تولید دانش در عصر حاضر یک ابزار استراتژیک برای نیرومندی کشورها است، بدون تحقیقات علمی نیرومندی یک کشور در عالم واقع خیال است و محال. در جهان

امروز کشورهای نیرومند همان کشورهای اند که از برکت تحقیقات علمی با نیروی دانش و تکنولوژی مجهز گردیده و در نتیجه در صدر ملل پیشرفته جهان قرار گرفته‌اند. عقب مانده ترین کشورها نیز همان کشورهای اند که مسیر، تعلیم، تحصیل و توسعه خرد و دانش از راه تحقیقات علمی را کنار گذاشته‌اند.

۸- انکشاف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها قطعاً وابسته به انکشاف علمی کشورها است و انکشاف علمی در یک کشور بدون استمرار تحقیقات علمی هرگز اتفاق نخواهد افتاد. همچنان حل منازعات سیاسی و تأمین صلح و ثبات پایدار در در کشورها در نتیجه تحقیقات علمی اتفاق می‌افتد. دریافت راه حل اساسی و علمی برای مشکلات جامعه در عرصه‌های مختلف نیز از طریق تحقیقات علمی و استفاده از نتایج آن صورت خواهد گرفت.

۹- تحقیق، تدریس و سهم‌گیری در انکشاف جامعه از طریق ارایه خدمات علمی و اجتماعی در عرصه‌های مختلف از وظایف مسلم مؤسسات تحصیلات عالی در جهان معاصر است. تحقیقات علمی از نظر جایگاه و منزلت علمی در صدر وظایف تحصیلات عالی قرار می‌گیرد؛ زیرا تحقیقات علمی حیثیت کارگاه تولید علم را ایفاء و تولید علم مسبوق بر تدریس علم است. همچنان سهم‌گیری مؤسسات تحصیلات عالی در انکشاف جامعه اساساً از طریق تحقیقات و انکشاف علمی کشور قابل ایفاء می‌باشد، هیچ مؤسسه و نهاد علمی بدون توسل به تحقیقات علمی نمی‌تواند سهم مؤثری در انکشاف علمی جامعه ایفاء نماید. تحقیقات علمی در واقع زیر بنای اساسی تدریس است و دو وظیفه تدریس و تحقیق از وظایف اصلی و بسیار مهم مؤسسات تحصیلات عالی در تمام کشورها است، تدریس بدون تحقیقات علمی به مفهوم نشخوار نمودن معلومات تاریخ گذشته دیگران است.

۹- مقررات و اسناد تقنینی مربوط به تحصیلات عالی در افغانستان، برای تحقیقات اهمیتی کمتر از تدریس قایل نشده و همچون دو روی یک سکه، تحقیق و تدریس را از فعالیت‌های علمی انفکاک ناپذیر از هم دانسته است. همچنان تدریس و تحقیق را از وظایف اساسی استادان در نهادهای تحصیلی قرار داده و در ترفیعات علمی اعضای کادر علمی و استادان به رتب علمی بالاتر از شرایط اساسی شمرده است.

۱۰- تحقیق در مقاطع تحصیلات عالی به ویژه در مقاطع فوق لیسانس در هر کورس آموزشی بخش از فرایند تحصیل است. به این معنا که در هر مضمون درسی سهم گیری محصلان در فعالیت های تحقیقی و پرداختن به این مسأله در قالب تحقیقات صنفی و کار خانگی حتمی است و به حیث بخش تکمیل کننده فرایند تحصیل به حساب می آید. تحصیل توأم با تحقیق به مراتب بهتر از حالتی خواهد که با تحقیق توأم نباشد.

۱۱- مضمون میتولوژی یا روش تحقیق در مقاطع تحصیلات عالی جزء لاینفک کریکولم درسی است. به این معنا که برگزاری کورس روش تحقیق در دوره لیسانس و بالاتر از آن از طرف مؤسسات تحصیلات در هر رشته تحصیلی و سپری نمودن موقوفانه این کورس توسط محصلان شامل فرایند تحصیل در مقطع تحصیلات عالی است و همچون سایر مضامین درسی از تمام مقررات تحصیلی تبعیت می کند.

۱۱- ایفای سهم عملی در تحقیقات علمی توسط فارغان مقاطع مختلف تحصیلات عالی شرط اصلی کسب سند فراغت از این مقاطع تحصیلی است. نگارش مونوگراف (پایان نامه) دوره تحصیلی لیسانس، تیزس دوره ماستری و رساله دکتورا در راستای تمرین عملی تحقیقات علمی توسط فارغان این مقاطع تحصیلی است. بر اساس مقررات و اسناد تقنینی تحصیلات عالی افغانستان برای هیچ یک از فارغان مقاطع تحصیلات عالی تا وقتی از پایان نامه، تیزس، رساله، دوره پرکتیک و یا تمرین عملی تحقیق خویش دفاع نکنند، دیپلوم یا سند رسمی فراغت برای شان اعطاء نمی گردد.

12- در مجموع می توان به این نتیجه رسید که تحقیقات علمی در انکشاف علمی جامعه و پیشرفت کشور نقش اساسی ایفاء نموده و از اهمیت فوق العاده بر خوردار است. جایگاه آن در نهادها و مقاطع مختلف تحصیلات عالی در فرایند تحصیل و ترفیعات علمی بسیار برجسته است. همچنان تحقیق به حیث گارگاه تولید علم و دانش مسبوق بر تدریس بوده و در ارتقای ظرفیت علمی استادان و مؤسسات تحصیلات عالی در صدر وظایف اساسی نهادها مؤسسات تحصیلا عالی قرار می گیرد.

پیشنهادهات

با توجه به اهمیت تحقیق و جایگاه آن در تحصیلات و نقشی که تحصیلات عالی خصوصی در خصوص توسعه تحقیقات علمی می‌تواند ایفاء نماید، پیشنهادهات آتی به مراجع مربوطه ارایه می‌گردد:

۱- به مسئولین و مقامات تحصیلات عالی پیشنهاد می‌گردد که اقدامات لازم جهت تشویق و ترغیب استادان پوهنتون‌های دولتی و خصوصی را روی دست گرفته و من حیث الوظیفه از استمرار فعالیت‌های علمی- تحقیقی به صورت جدی نظارت به عمل آورد، تا همان گونه که فعالیت‌های تدریسی در یک مؤسسه تحصیلی ادامه می‌یابد، تحقیقات علمی نیز به صورت مستمر ادامه یابد.

۲- به مسئولین و مقامات تحصیلات عالی پیشنهاد می‌گردد که بر اساس قانون تحصیلات عالی ملکی و مقررہ تحصیلات عالی خصوصی، پروسۀ ترفیعات اعضای کارد علمی مؤسسات تحصیلات عالی خصوصی را روی دست بگیرد تا بستر تحقیقات علمی به صورت قانونمند در تحصیلات عالی خصوصی فراهم و انگیزه لازم برای تحقیقات علمی در این مؤسسات ایجاد گردد.

۳- به مسئولین و رهبری مؤسسات تحصیلات عالی خصوصی به ویژه به مؤسسه تحصیلات عالی شفاء پیشنهاد می‌نمایم که پروسه طی مراحل ترفیعات علمی کادر علمی موسسه را روی دست بگیرند و مطابق به مقررہ تحصیلات عالی خصوصی مسؤولیت خویش را ادای این وظیفه و فراهم ساختن بستر اعتبار اکادمیک مؤسسه را بیشتر از پیش فراهم بسازند.

۴- به مسئولین و رهبری مؤسسات تحصیلات عالی خصوصی به شمول مؤسسه تحصیلات عالی شفاء پیشنهاد می‌نمایم، تا زمینه‌ها و فرصت‌های بیشتری مطالعه و تحقیق را برای اعضای کادر علمی دایمی مؤسسه فراهم و امتیازات مشخصی را برای فعالیت‌های علمی- تحقیقی در نظر بگیرند، تا باشد که عنایت لازم به امر تحقیق در این مؤسسات صورت گیرد.

۵- به تمام اساتید و کارمندان علمی، مؤسسات تحصیلات خصوصی به شمول مؤسسه تحصیلات عالی شفاء صادقانه پیشنهاد می‌نمایم که سر امروز به ادامه فعالیت‌های علمی- تحقیقی بیشتر از گذشته

مصمم گردیده و اقدامات عملی را در زمینه اتخاذ نمایند، زیرا فعالیت تحقیقی خود مهارت و تخصص است و هیچ مهارت و تخصصی بدون تمرین و پرکتیک عملی به صورت نظری اکتساب نمی‌گردد.

۶- همچنان به اساتید و کارمندان علمی مؤسسات تحصیلات عالی خصوصی به ویژه مؤسسه تحصیلات عالی شفاء پیشنهاد می‌نمایم که از همین اکنون مطالعه کتاب‌های رشته‌ای تخصصی خود و مطالعه کتب روش تحقیق را در برنامه فعالیت‌های یومیه خود افزوده مهارت‌های لازم برای تحقیق را حاصل و در انکشاف و ایجاد انقلاب علمی در افغانستان سهم خویش را ایفاء نمایند.